

פרק ה' תולדות בני נח.

והוא ביאורי השמות בראשית י' ע"פ התרגומים אונקלוס, יונתן בן עוזיאל, הירושלמי¹) ורבינו סע"ג. וע"פ המדרשים בבלי וירושלמי וכו'.

בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומשך ותירס.

יב"ע ושום אפרכיותהון אפריקי וגרמניא והמדיי ומקדוניה ויתניא ואוסיא ותרקי (ושינוים מעטים בתרגום הירושלמי) ובתרגום רב יוסף על דברי הימים (א' א' ה') נמצא ע"פ נוסחאות ספרים אחרים גרמניא גיתיי והמדן ואוביסוס ויתניי ומוסיי ותרקי. אפריקי. יש לדקדק הלא שמענו וגם ידענו שארץ אפריקי (שבה מצרים וכוש וכו') הוא מבני חם כשנזכר לקמן ואיך מתרגם גמר שהוא מבני יפת—אפריקי? ועוד אמרינן במסכת תמיד [ל"ב א'] במעשה אלכסנדר מוקדון ששאל את זקני הנגב ואמר להון בעינא דאזיל למדינת אפריקי אמרו ליה לא מצית אזלת דפסקי הרי חשך וכו'. וכבר כתבתי שארץ הנגב הוא חלק יהודא (ובירושלמי נזכר שזקני הנגב הם חכמי לוד²). והלא ידוע שיש דרך סלולה מא"י למצרים ולאפריקי ולא שמענו ולא ראינו ישמפסיקים הרי

¹ הירושלמי הנזכר הוא תרגום יונתן בן עוזיאל (לא האמיתי שתרגם הנביאים), כ"א בנסחאות אשר מלאו בספרי ירושלים כמלאים שינוים ובתצום בגליון וזה הוא הירושלמי (כך שמעתי מפי המדקדק הגדול מהו"כ וואלף הידנהיים ז"ל).

² בירושלמי פסחים פ"ה ואת כהרדעי ודר דרוס, וצנצלי שם ואת מלוד ומושך כהרדעי (חילוף הלשון) ועכ"ס יכנה הירושלמי לוד בשם דרוס.

רפב תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

חושך? וכבר כביש אז אלכסנדר כל ארץ מצרים מרם כואו לא"י וכבר ידע אפריקי ולמה התייעץ עם חז"ל בדבר הזה?
והנה הכרח לומר שלא על אפריקא הידוע הכונה כ"א מדינה אחרת שהוא במרחקים. ועתה אחקור על תכונת המדינה ההיא, וכונתי להראות העמים כי כנים ואמתים דברי חז"ל. כי שמעתי אומרים שלא נמצאה מדינה אחרת ששמה אפריקי ולא נמצאים הרי חשך, ודברי חז"ל אלה הם משלים (להבין במשל ומליצה).

ואעתיק מעשה א' מספר יוסיפון (הקצור שהוא בלשון הקדש ואף שספקתי הרבה בקיצור זה כי נמצאים בו שינויים הרבה מספרי יוסיפון האמתיים¹) ואין כאן מקומו להאריך בזה. סוף פרק י"ב וז"ל ומשם (ממדינת מלכות הנשים) הלך (אלכסנדר) מהלך ג' ימים ויבוא אל מקום חושך, ומשם הלך לארץ כרש וקריקסם שהוא ממדינת פרס וכו' עכ"ל. ובפרק צ"ו כתבנו וז"ל ויהי בימים ההם ויהי עם א' במדינת הרי אררט ושם העם ההוא אלאן ומושכם בתוך ההרים וכו' ויהי רעב במדינה ההיא וכו' ויסנו אל ההרים אשר במדינת מדי ויצא ללחום עמהם מלך אררט וכו' כי אין בינינו ובינך כ"א הרי אררט. והמלך אלכסנדר הסגירנו בין ההרים האלה. וישמע טיטוס וישב פניו ללכת ללחום עם העם האלאן אלה וכו' עכ"ל, עיין שם.

והנה לפי דברי יוסיפון אלה ידענו שמדינת הנשים היתה במחוז אנאטאל (אסיא הקטנה) סמוך למחוז כארס וקירקאסיא. ומושב האלאנים היה בתוך הרי אררט וגם הרי טוירוס הנודעים בספרי חכמי העמים מימי קדם לצפון נהר פרת. ומצאתי בספריהם שבעבר הרי טוירוס הנזכרים עיר גדולה

(1) חולם בהקדמה לקטרו לרונעיים [מלחמות היהודים] כתב הוא בעלמו שחזר ג"כ ספרו בלשון עברית.

(*) בנודע נאבד מאתנו הספר שכתב בלשון עברית, והיוסיפון העברי הוא רק קובץ של ספורים והגדות מוזמן מאוחר מטחבר לא נודע.

(2) המעשה הזה נזכר ג"כ במלחמות היהודים ד' כ"ע.

תבואות סדק ה' תולדות בני נח הארץ רפג

דשמה בלשונם "טאפראקי" ותכונתה בקצה מחוז קאפאטאציא¹. זאין ספק אצלי שכונת התלמוד והתרגומים בשם אפריקי על מחוז הארץ אשר בעבר הרי טוירים והם הרים גדולים ונוראים וכמעט אי אפשר לעבור עליהם כי אם דרך המעבר הצר אשר ביניהם והם בדרך חשך ואפלה כי גובה ההרים והסלעים מונע האור ולכן נקראים הרי טוירוס הרי חשך, וכשם בא למדינת מלכות הנשים ולארץ אפריקי הנזכר²). (בזוהר פרשת בהעלותך דף קמ"ח ע"א טורי קדרו (הרי אדרט) הם הרי חשך עכ"ל³) והרי טוירוס סמוכים (ומחברים קצת) להרי אדרט⁴). (עיין לקמן הרי אדרט). ובירושלמי מציעא פ"ב [ה"ו] וכן בכראשית רבה פ' ל"ג בסדר ופרשת נח זכן בויקרא רבה פ' כ"ז אלכסנדר מוקדון סליק לגבי מלכא קיציא, (תוספת הילקוט תהלים ל"ו הוסיף לבתר הרי חשך). ומצאתי עוד בספריהם שלצפון הרי טוירוס במדינת פאנטוס (סמוך לים השחור) עיר גדולה הנקראת בלשונם "קיציניא" והיא בלתי ספק עיר קיציא הנזכרת⁵). ובמדרש ויקרא רבה הנ"ל נזכר שבמלכות קרטגינא מלכות הנשים. הוא ט"ס וצ"ל קראגינא שהוא מחוז א' ג"כ בצפון להרי טוירוס כמו שנזכר בספריהם קאראכינע Charachine במדינת פיזידיא .

ולצפון מזרחית למחוז טאפראק הנזכר מתחיל מחוז קירקאסיא, ואפשר הוא מה שאמרו חז"ל גרגשי סנה והלך לו אל ארץ אפריקי. ששם "קירקאסיא" יצא משם "גרגשי" (עיין ירושלמי שבעית פ"ו [ה"א]). וזה שאמרינן במסכת סנהדרין דף

1) ועד היום נמחז אראבקי Arabkir עיר קטנה ושמה עפריקי Tevriki נלשון טורקי והוא ע"ש אפריקי.

2) ומלחתי בזיסיפון קדמוניות אי"ז ש"גמר" היא ארץ גאללטיא עכ"ל. וזה מסכים עם דברי שאפריקי (תרגום גמר) היא בארץ אנאטול.

3) בזוהר בלק בפסוק ותרא הארון וז"ל עובי השוכא הרדי קדם

4) עיין יוסיפון י"ח ו' ותמלא בדברי.

אקרון עכ"ל.

5) ובזיסיפון קראה קיליקא.

רפד תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

צ"ד ע"א להיכא אנלי להו מר זוטרא אמר לאפריקא (1). וכן אמרינן באיכה רבתי בפסוק ממרום שלח אש דף ס"ו ע"ד ישראל גלו דרך ארמעניא עכ"ל. ובאמת הדרך למחוז הרי טוירוס וטאפראקי הנזכר לעיל הוא דרך ארץ ארמעניא כנודע.

גם מצאתי בספריהם שסמוך למדינות הנזכרות נמצא מחוז א' הנקרא 'כארצאן' (אולי הוא כרם שהזכיר יוסיפון הנ"ל בפרק י"ב) ושם עיר 'כאלכיאן' והיא על נהר אוזיו עכ"ל. ולפי דעתי הוא: מה שזכר באבות דר' נתן פ' מ"ז ר' עקיבא הלך לארץ אוכילא קורצא. וידוע תדע שכל אלה הישמות נודעים בימים ההם בזמן ההוא בזמן ממשלת היוונים (אלכסנדר מוקדון) והרומיים שהיתה ארץ נושבת מאוד מאוד. אכן כעת כמעט כל ארץ אנאטאל (אסיה הקטנה) חרב ושמש וכבר אנד זכרון כל שמות אלה מן הארץ.

והנה מוכח שיש ב' מדינות ששמש אפריקי. א' אפריקי הידוע מצרים כוש כו' וכן במס' סנהדרין דף צ"א ע"א אפריקא מבני כנען הוא (וכנען הוא מבני חם). וא' במדינת הצפון והוא מבני יפת. והיא נזכרת גם בירושלמי שביעית פ"ט [ה"ב] במעשה דקליטיאנוס אעיק לבני פניים וגו' ושלחון לאפריקי ובסוף תלתין שנין חזרון לאתריהון עכ"ל ע"ש. וגם אפריקי הנזכר בתרגומים אלה היא אפריקי הצפוני.

גם מצאתי בספריהם שיש בארץ אנאטאל הנזכר מדינה א' הנקרא 'פריגיא' Phrygia. ובמדינה זאת נמצא מחוז פריציא סאראריוס איזאאוריא דיאללוס. ואולי עלי' כונו התרגומים אפריקי כמו פריגיא. (ומה שכתבתי בתחילה יותר נ"ל).

(1) וצדק דרוש אמרתי כי סנחריב אמר (ע"י רבקה) עד צאי ולקחתי אחכס אל ארץ בארלכס ארץ דגן ותירוש וגומר (מ"ב י"ח ז"צ) ואמרינן צוהרש גרגשי פנה לפיכך נתנה לו ארץ יפה בארצו וזה אפריקא (עיי' ירושלמי שביעית פ"ו). והנה מוכח שהגלם לאפריקי שהיא בארץ ישראל כמו שאמר סנחריב להציחם אל ארץ בארלכס.

תבואות פוק ה' תולדות בני נח הארץ רפה

בבלי וירושלמי גומר זו גרממא, גרמניא עיין לקמן בסמוך.
 גרמניא. בערי טוירום הנזכרים נמצאת בימים ההם עיר גדולה הנקראת גארמאניא ותכונתה היתה למערב נהר פרת, ועליה כיון התרגום. ויש אומרים שהוא גארמאני אישכנו (דייטשלאנד). עיין מה שכתנתי בדבר הזה לקמן בשם גליא. גם מצאתי בספריהם מחוז כאראמאניא על שפת ים הגדול בארץ אנאטאל למערב עיר טארסוס (עיין תרשיש) ואולי היא גרמניא הנזכר. הנה יונתן ב"ע תרגם גרמניא על מגוג¹) והבבלי והירושלמי ורב יוסף כולם מפרשים ומתרגמין גרממא או גרמניא על גומה, ודבריהם נראים יותר.

בבלי יומא דף י' ע"א מגוג זו קנדיא. ולפי דעתי הוא ש"ם כי אי קנדיא היא במדינת יון ושם קנדיא הוא שם חדש כי בימי קדם שמה קריטא או טעלכיניא, ושם קנדיא לא נודע בזמן התלמוד, ונ"ל שצ"ל קודיא, ובירושלמי מגילה פ"א [הי"א] גותי"א, וכן בתרגום רב יוסף הנזכר לעיל. והוא כמו קודיא בהכרה אחרת, והכונה היא ארץ כינא. ובלשון רוסיא עד היום קוראים ארץ כינא קידיא (קיטאי). והמין אריגה הבאה ממדינת כינא מעיר "נאנקין" ונקראת ע"ש העיר ההיא נאנקין. נקראת בלשון רוסיא קיטי"ע"ש ארץ קידי" שיצאה משם. לפי דעתי על שם Katcheu קאטשעאו שהוא שם מדינה (מחוזי גליל) אחת בארץ כינא. קידי" כמו קידכיי ר"ל קיטכיי. ובלתי ספק זאת כוונת הבבלי והירושלמי בשם קודיא או גותיא.

המד"י. היא מדינת מדי. ושמעתי מאנשי פרס שעד היום עיר גדולה במדינת מדי הנקראת "האמראן" ומקובל אצלם שהיא שושן הכירה, שם עד היום קבורת מרדכי ואסתר בבנין מפואר, והוא כמו בהב"נ, ומתקבצים שם ומתפללין במקום ההוא (עיין לקמן ערי מדי זו חמדן). בבבלי הנ"ל מדי זו מקדונא. לפי דעתי אין כונת הש"ס שארץ מוקדונא בארץ יון היא מדי, כ"א שהכונה

(1) ציטאטן לוי ז' מגוג פס עם הזקיעים Seyten.

רפו תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

על מדינת מיקדוניה במחוז מאזאטאמיה (עיין מקומו) והיא סמוכה לגבול פרס ומדי¹).

מוקדוניה. לפי סדר תרגומו תרגם בן על יון וכונתו על מוקדון הידוע "מאצאדאניען" שהוא סמוך למחוז "מארעא" וארץ היונים כאשר אבאר במקום אחר. בבבלי הנ"ל יון כמשמעו. ירושלמי מגילה אוסס. ותרגום ר' יוסף אוביסוס. נראה לי שהוא Ephesus עפייסוס (אוביסוס, אוסס) במחוז יאניא באנאטאל. ועיר עפייסוס עיר גדולה מאוד בימים ההם. ובעת חרכותיה לדרום אזמיר (זמירנא) כמהלך יום א'.

ויתיניא. ובתרגום ירושלמי וותנייא וכן הוא בירושלמי מגילה ובתרגום רב יוסף. נראה לי שהיא מדינת "ביתיניא" Bithinia (ו' במקום ב') בארץ אנאטאל² ובמדינה ההיא מחוז פאנטוקא מאריאנדיא קויקאנעם. ובבבלי הנ"ל זו בית אונייקא ר"ל Bithinicia "בית יניצא" (ק' נחלף בצ' כנודע) ומדינה הנזכרת, נקראת בכ"י שמות אלה כנודע מספריהם³).

אוסיא. בבלי וירושלמי הנ"ל מוסיא וכן תרגום ר"י. נראה לי היא מדינת Mysia מיסיא בארץ אנאטאל, ובמדינת מיסיא הנ"ל מחוז אזיא ועל שמה נקרא כל חלק הארץ ההיא "אזיא" כנודע (עיין לעיל פ"א מעבר הירדן המזרחי בהגה"ה ב').

תרכי. היא מדינת "טורקומאניא" למזרח ים "כספיא" ועל שמה נקראת מדינת ישמעאל ארץ טורקיא (טורקייא), כי משם יצא העם טורקום לשבת בארץ הזאת. או תרכי היא מדינת "טראציא" בארץ אנאטאל (ק' נחלף בצ'). ובבבלי ובירושלמי וכן

(1) ומלחמי ציוסיפון קדמוניות חלק כ"י פ"ב שצמחו נליצין היסה צימי קדם עיר חנעיוכי הנקראה ג"כ מוקדוניה ע"ש שצנו אוחס וישנו צה המוקדונים.

(2) יוסיפון קדמוניות אי ז' חונל הנקראים איבער Iberer צארן אנאטאל.

(3) יש אומרים עיר Tobolsk במדינת רוסיה הלפוני נקראה בן על שם חונל.

תבואות פרק הי תולדות בני נח הארץ רפז

ברכה יש מחלוקת בתירס יש אומרים שהוא פרס ויש אומרים שהוא תרקי הנ"ל.

ורבינו סעה"ג מתרגם גומר "אלתרך" בכי דגושה (ר"ל טורקיא), מגוג יאניז"ג, מדי ימאהאת, יון יאליונאניי ריל אלוניי (העלעניא) כנודע (עיין ירושלמי סוטה ריש פרק אלו נאמרין די לוג בר חיתה אזל לקיסרין שמע קלון קריין שמע אלוניםסתין וכוי ר"ל שקראו ק"ש לשון יונית ע"ש). תוכל יואלצין (ר"ל כינא שנקרא גם צין), משך יכראסאן. ואמרתי בתחילה שהכונה על עיר יכארסאן על שפת ים השחור הצפוני על נהר דניבר. אכן שמעתי מאנשי פרס שעד היום עיר יכראסאן בקצה מדינת פרס והיא עיר גדולה ויושביה הרבה מבני עמינו מהם עשירים גדולים. וזה עשירים שנה קמו רשעי הארץ והעלילו עליהם שהרגו פרסי אי ויהרגו הרבה מהם והנשארם נורשו מהעיר. תירס יפארס ריל פרס עכ"ל. יש אומרים נמר היא מדינת יקרים על שפת ים השחור הצפוני.

ובני נמר אשכנז וריפת ותגרמה.

בתרגום הירושלמי ושום אפרכיותהון אסייא ופרכוון וכרבריא. אסייא. הוא אוסיא (מוסיא) אשר נזכר כבר בפסוק א'. ופרכוון. לפי דעתי הוא פרגיון ר"ל פריניא אשר זכרתי לעיל בשם אפריקי ע"ש.

ברבריא. ידוע הוא חלק הצפוני שכארץ אפריקא (מונים ברברי ומורמניא שהולכים ערומים בשוק. ספרי פרשת האזינו). אכן מצאתי בספדיהם שנמצא עיר (ומחוז) ברברים בעבר נהר פרת סמוך לעיר רסן (עיין מקומו) ואולי עליי כיון התרגום. במדרש רבה סדר נח פי' ל"ז אסייא והדייף ונרמניא. ר' ברכי אמר נרמניקיא. ובירושלמי מגילה [פ"א הי"א] הדיית. לפי דעתי הוא מ"ס וצ"ל הדייף. וכן (ירמיה נ"א כ"ז) אדרט מני ואשכנז תיב"ע ארעא קרדו חורמיני (אורמיניו ארמעניען) והדייב. במסכת קדושין דף ע"ב ע"א חבור זו הדייב. היא מדינת אדיביניו)

* טעותו כי תרגום יון הוא יונאן ואין לו כל שייכות עם השם העלעניא רק שהרסעה"ג הוסיף בראשו מלת "אל" שהוא הי הידיעה בערבית.
1) היא חרץ מלכות הילכה המלכה ומונכו המלך שכתגירו כנודע.

רפח תבואות פרק ה תולדות בני נח הארץ

(Adiabene) בעבר נהר חדקל שם העיר הגדולה "ארבאל" (הושע "י"ד בית ארבאל) והיא נודעת ומפורסמת ע"י מלחמת אלכסנדר מוקדון עם דרוש מלך פרס (ובספר ר' בנימין בעל המסעות ז"ל ומנינוה מהלך פרסה עד עיר ארבאל) עיין לקמן.
גירמניא. עיין לעיל בשם גרמטיאי ולקמן בשם גליא. ורב יוסף תרגם איסיא ופרסווי (ר"ל פרס) וברבריא.
ורבינו סעה"ג מתרגם אשכנז "אלצקאלכה" (ר"ל הסלאווען) ריפת יופרנגיה" (ר"ל הפראנקען) ותגרמא "ואלברגיאן" (ר"ל בורגונד).
ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודרנים.

תרגום יב"ע אלסוטרוסס אכזיא ודורדניא וכן הוא בתרגום ירושלמי כ"א אלסוטרוס הוא שם א' אבל הוא טעות המעתיק והמדפיס. ומעות זה גם בירושלמי מגילה [ב"א הי"א] וברבה.
אלם. נראה לי שהוא אי הים (וכן שם עיר אשר באי) "אלוסא" במחוז "לאמאטים" בארץ אנאטאל על שפת ים הגדול למערב דרומית "טרסוס" היא תרשיש (עיין בסמוך). במסכת סנהדרין ס"ד ע"א מעישה בסכמי בן אלם. פירש רש"י בסמ"ך ושם מקום [הוא]. ולפי דעתי היא אלם הנזכר (ובספריהם מצאתי עיר אלם במחוז יפו ונת) ולא יש הכרח להגיה ולאמר אלם בסמ"ך, כי בירושלמי ובספרי הגרסא אלם והיא אולמא רבתי הנזכרת בתחום עו"ב ע"ש.

טרסוס היא תרשיש. עד היום על שפת הים הגדול בדרום אנאטאל במחוז הנקרא בימי קדם "ציליציא" הוא קיליקיא הנזכר פעמים הרבה בדברי חז"ל (ירושלמי סוף מסכת חלה שתה יין בעכו הבא מקיליקיא) עיר גדולה הנקראת בל"ע טרסוס ושם חרבות גדולות מימים הקדמונים. וכעת נמצאים בעיר הנזכרת מבני עמינו בערך מנין אנשים אשר באו מעיר חלב (אלעפפא) והתישבו שם. היא תרשיש הנזכרת ביונה לברוח תרשישה כי יפו ותרשיש שניהם על שפת ים הגדול.
אכן יש לדקדק מה שנאמר (מלכים א' כ"ב מ"ט) יהושפט

תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ רפ"ט

עשר אניות תרשיש ללכת אופירה לזהב ולא הלך כי נשברו אניות בעציון גבר. וידוע לכל יושבי הארץ כי כמעט אי אפשר ללכת מים עציון גבר (הוא ים סוף) לים תרשיש הנזכה כ"א עד שיקיף כל חלק אפריקי ועד שיבא דרך ים אקיונים לים הגדול (ים התיכון), וזה ודאי מן הנמנע שישלח דרך החוק זה ולא דרך יפו עכו וכו' שהם על שפת ים הגדול ומשם יגיע בזמן מעט לתרשיש, ואם תשיב שנקראים דוקא אניות-תרשיש אבל לא שהלכו לתרשיש, הלא מקרא מפורש הוא בדה"ב כי ל"ו ויחברו עמו לעשות אניות ללכת תרשיש ויעשו אניות בעציון גבר. והנה מוכח שהלכו לתרשיש דרך עציון גבר, וא"כ אי אפשר שהוא תרשיש הנזכר לעיל באנאטאל.

לכן נראה לי שמוכח ששני מקומות הם הנקראים תרשיש. א' הנזכר שהוא מבני יון וא' שהוא במחוז בני יקטן. ותרשיש ואופיר או מדינה א' הם או לפחות סמוכים זה לזה, ולכן נזכר במעשה יהושפט הנ"ל בספר מלכים ללכת אופירה, ובדבה"י נזכר ללכת תרשיש.

וראיה ברורה לדברי אלה שבכל מקום שנזכר במקרא תרשיש הצפוני היוני בארץ אנאטאל מתרגם יב"ע מדינת ימא, כמו (ישעי' ס"ו י"ט) תרשיש פול ולוד מושבי קשת תובל ויון. וכן (שם כ"ג א') אניות תרשיש וגו' מארץ כתיים נגלה למו, ושם מדבר מתרשיש היוני שהיא ממלכות צור. וכן (יחזקאל כ"ז י"ב) שמדבר על תרשיש היוני. וכן (שם ל"ח י"ג), וכן ביונה [א' ג'] לכרוח תרשישה, והוא תרשיש היוני. בכל מקומות אלה תרגם מדינת ימא.

אולם (מלכים א' כ"ב מ"ט) באניות תרשיש ללכת אופירה מתרגם ספינות אפריקא. וכן (ירמיה י' ט') כסף מרוקע מתרשיש יובא וגו' (וידוע שגם שלמה הביא כסף משם) מתרגם כספא דמחפן מאפריקא. וכן (מלכים א' י' כ"ב) כי אני תרשיש וגו' ארי ספנתא אפריקא.

ועתה נחפשה ונחקורה לדעת תכונת תרשיש במדינת אפריקא:

רצ תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

ולפי הנראה תכונתו במחוז בני יקמן (עיין מקומו) שהוא בחלק ערב הדרומי (יעמען או ערב המאושרה) ובאורך הזמן התפשטו ג"כ מעבר לים סוף עד שהגיעו לארץ אפריקא הידועה הסמוך לו. כי דוקא הים סוף מפסיק בין מדינת בני יקמן ובין ארץ אפריקא (1). ושמעתי שבמדינת מאנאמאמאפא שהיא מול אי הים מאדאגאזקאר הר א' שחופרין ממנו זהב הרבה ושמו אפורא (אופיר), וכל מחוז ההוא הנקרא זאפאלא מוציא זהב הרבה. וכן נמצא בארץ ההיא פילים (שנהבים) וקופים ותוכיים כמו שנזכר מלכים א' י' כ"ב. ובלתי ספק במחוז ההוא עיר תרשישו ואופיר. ודרך המלך לארץ ההיא הוא על ים סוף בעציון נבר. ומה שהתעכבו ג' שנים לא יש לדקדקי כי בזמן ההוא יורדי הים באניות הלכו לאט לאט ולא התרחקו משפת הים ולא הלכו באמצע הים, ועל ידי זה התעכבו הרבה בדרך לסכוב כל ההרים והסלעים אשר נכנסים דרך שפת הים. וגם לא ידענו אם עיכוב הזמן ג' שנים הוא מהמרחק הרב או מסיבות אחרות עד שיקבצו הזהב וכל הדברים שהביאו משם.

וראיתי בספריהם שתרשיש היא מדינת היספאניא (ספרד), כי בימי קדם נקראה "טארטעונו" על שם עיר גדולה ורוכלת שהיתה שמה על שפת הים. ואומרים שנקראת כן על שם תרשיש. ורחוק הדבר מאוד בעיני. כי למה ילכו דרך ים סוף ולא דרך הים הגדול למדינת "היספאניא" הנ"ל כמו שכתבתי לעיל? ועוד לא שמענו שנמצאים פילים (שנהבים) במדינת שפאניא וגם תוכיים הרבה לא נמצאים שם*).

(1) ויש אומרים ששם אפריקי ילל נשם אופיר (אפיר), הנה מוכח שתכונת אופיר צלרץ אפריקי, וזה נוסבים עם דברי.

* לפי החקירות האחרונות של התייר הגדול ד"ר קרל פטר באפריקאי ארץ אופיר היא על שפת נהר מואירא בחמשה עשר מיל ננבה מזמכו בין סנה ותתה. ילידי הארץ קוראים עתה למקום הזה פורה. אבל הערבים לפנים קראו לו אסורה. היא הצורה הערבית או הסבאית של השם העברי אופיר. בלשון העם יושבי המקום הוראת פורה הוא מחפרתו מחצב. ילידי הארץ קוראים לעצמם טקלננא לאמר עם השמש, והם

תבואות סדק'ה תולדות בני נח הארץ רצא

אכז'א. לא נודע לי. ולפי דעתי הוא פ"ס וצ"ל אבויא כמו שהוא בירושלמי מגילה [פ"א הי"א] אביה (כמו אבויא) והוא לפי דעתי אפי' (Appii) עיר במדינת איטליא דחוק 7 פרסאות מעיר המפורסמת רומי, והיא נקראת בלשון רומי פארום אפי'. (ספרי פ' בלק ומלכות זו (הרומיים) אין לה אלא ד' מדינות שראויות למלכות: אביא, אלכסנדריה, קרטינג' ואנטיוכיה¹). וכן הוא במדרש דבה הנ"ל [פליז] כיתים איטלי' וכן בתרגום רב יוסף [דהי"א א' ד] איטליון וכונתם ארץ איטליא. ובארץ הזאת במחוז עיר לאטינום נמצאת עיר קיטיא Citia על שם כיתים הנ"ל. (ורחוק בעיני הרב לומר שכונתם בשם איטליא איטליון על שם איטליא בארץ אנאסאל במדינת פאמפיליא עיר גדולה על שפת ים הגדול. כ"א על ארץ איטליא הידועה) וכן תרגום אתקלום בפרשה בלק כיתים רומאי *) ר"ל רומי בארץ איטליא. אכן ביחזקאל כ"ז ו' כתיים מתרגם יב"ע אפיליא, והוא לפי דעתי אפולוניה בארץ מוקדון (מאצעדאניה). ובספר מכב"י א' א' בי' גזכר שאלכסנדר מלך מוקדון הוא בארץ כתיים עכ"ל. ומוכח שמוקדון בכלל כתיים. וזה ראיה לדברי בכונת יב"ע בשם אפיליא.

דורדניא. וכן הוא בירושלמי מגילה [פ"א הי"א] זכנ תרגום ירושלמי. על שפת [ים] פרסי סמוך לים סוף בחלק הדרומי מדינת ערב עד היום עיר דאדאן. ובישעיה כ"א י"ג משא בערב ביער בערב תלינו ארחות דדנים. מוכח שתכונת ארץ דהן בערב היא. אכן נמצא עוד עד היום במדינת עפירום במחוז מוקדון עיר ומחוז "דאדאנא". (ואלי היא הנזכרת יחזקאל כ"ז י"ט ודן ודן

עובדים לחמה ולאש עד היום. במראה פניהם אינם רומים כלל להאסדיקים האחרים. זפרצוסם הוא פרצוף יהודי בכלל. ולפי דעת דר' פטר הם תעזובית מילידי הארץ הקדומים עם העברים שנתישבו בארץ בימי שלמה. וזה נמצא בארץ גם עתה ויושבי הארץ עושים בזה משא ומתן גדול.

[1] כתב היוסיפון ג' ג' אכטיוכי עיר גדולה במעלה פסלישי ערי מלכות הרומיים עכ"ל.

* גיבסאות אחרות "כיתאי"

רצב תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

מאזל דן במקום דדן הנזכר עם יון שהיא במדינת עפירוס הנ"ל.¹ ורבינו סעה"ג מתרגם אלישה "אלמציצה" (לא ידעתיו). תרשיש "וטרסוס". כתים "קברוס"². ר"ל אי ציפרים, וכאמת עד היום נמצא באי הנזכר עיר קיטטים, ומוכח שנתישב אי זה מכני כיתים. דרגים "וארנה" ועד היום בקצה דרומית מורחית ארץ ערב על שפת הים הגדול סמוך לקצה ים סוף (הנקרא בל"ע "באב אלמנדב") עיר "עדן" (אדן), וזה מסכים לדברי הנ"ל כי עיר "אדן" במחוז עיר ידאדאן שזכרתי לעיל.

בתרגום רב יוסף נ"א אלם תרסם אכווייה ודרדניא רדום וחמין ואנטיוך עכ"ל. רדום הוא "רואד" (עיין לקמן הארודי) חמין הוא חמת ואנטיוך הוא אנטיוכיא, עיין במקומם.

ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען.

תיב"ע ושום אפרכיותהום ערביא ומצרים ואליחרוק וכנען, וכן תרגום רב יוסף.

ערביא. הוא ערב. הנה מוכח שמבאר כוש ערביא, וכבר ידוע ומפורסם שכוש הוא בארץ אפריקא (עשיאביעא, אבאסיניא), ולמה פריש ערביא? אכן ידוע תדע ישמוכה שתכונת כוש כבי מדינות. א' במדינת אפריקא הנזכרת והוא הנזכרת מלכים ב' י"ט ט'. ישעיה י"ח א'. שם כי ג. תהלים ס"ח ל"ב. אכן

¹ (אכן אם נעייין צלשון הפסוק קשה לוומר שבוכת הנציא על יון הידוע כי כבר הזכירו לעיל [פסוק י"ג] יון חוצל ווסך. וגם לא נמלא צארץ היון קדה וקנה וגו'. ושמעתי נואנשים הצאים נוהדו שעד היום למזרח עיר אדאן כמהלך יום א' עיר דואן על שפת הים הגדול צחלק דרומית ארץ ערב וגם נמלא לפונה לה עיר יואן. ושניהם צמדינת חיוון (ר"ל יעמען עיין צמקונו) וצלתי ספק צ' עירות חלה הם דן ויון ועליהן כיון הנציא.

² (אולי הכונה צמקדרין ק"ו ע"א : ולים מיד כהים אמר רב ליגיון (וכן הוא צילקוט, עיין ערוך ערך אספיר) אספיר, ע"כ. ר"ל מחנה וחיל אי ספר ר"ל לזר ליסרוס (ס' תמורה ל', עיין ערוך ערך אספיר).

תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ רצג

מצאנו גם כוש בארץ תימן (יעמען) הוא ערב ועליו כיון המתרגם הנזכר פה¹). והוא שנמצא צפורה אשת משה המדינית נקראת אשה כושית. הנה מוכח שמדין בכלל כוש הוא, וכן חכקוק ג' ז' אהלי כושן וגו' ארץ מדין. וכן ירמיה י"ג כ"ג היהפך כושי עורו מתרגם יב"ע האיפשר דישני הידואי(כמו הינדואי, ר"ל אינדיא). (תרגול הודו נקרא בל"ע "אלדיק הינד", גם קוראין "אלדיק חבש" ר"ל כושי, ומוכח שאינדיא נקרא ג"כ כוש). וכן ישעיה י"א [י"א] ומפתרום ומכוש תיב"ע ומפתרום ומהודו. והכוונה על כוש שבארץ תימן הנזכר שהתשמו עד הודו (2). וכן דבה"י ב' כ"א ט"ז

1) בתרגום שני צמגלה אסתר: מהודו ועד כוש, מהודו דמערבי ועד כוש דמדינחא עכ"ל. לא ידעתי כונתו, הלל הודו צמזרת, וקשה לומר שהכונה על הודו המערבית צמדינת אמעריקא, אכן בתרגום ראשון (צמקראות גדולות) מלחתי "דמן מדינחא דהינדואי רבא ועד מערבא דכוש", והוא הנכון.

2) וצזה כרחה לי ליש צ החמי' שיש צפלוגתא דרצ ושמואל צמסכת מגילה דף י"א ע"א צענין מהודו ועד כוש חד אמר הודו וכוש סמוכים זה לזה וח"א הודו צסוף העולם וכוש צסוף העולם וכו'. וקשה לומר שיש פלוגתא ציניהם צענין המליחות זה אמר המליחות היא כןזה אמר כן ולא מלחנו שיש פלוגתא צמליחות כי המליחות א' היא ואין להסתפק צלמח. וכרחה לי שזה כונת המחלוקת, כי מאחר שנלחנו שתי מדינות צשמותם כוש א' צחלק אפריקא וא' צחלק אזיא צמחו יענעןהזכר, ומחו זה אינו כל כך רחוק מארץ הודו וכמעט הוא חלק ממנו (כמו שכרחה מתרגום יב"ע הכ"ל שופרש ומתרגם כוש הינדואי ומוכח שאלה הוא או לפחות סמוך ממש כוש להודו), והנה חולקים על כונת כוש הנזכר עם הודו, אם הוא הסמוך (ציעמען) או הרחוק (צאפריקא), וצומן ההוא כוש הרחוק צסוף העולם ר"ל עולם הנושצ והנודע. חד אמר הו"כ סמוכים שכונת הפסוק כוש צצחלק אזיא, וח"א שכוש צסוף העולם. ואין חולקים צמליחות כ"א צכונת הפסוק. ועל זה הדרך מלחתי כתוצצס הגאון ר"א נווילנא זלוק"ל ג"כ שפירש המחלוקת צציניהם צענין מחפסח ועד עזה חד אמר תפסח צסוף העולם ועזה צסוף העולם וח"א תפסח ועזה צהדי הדדי הו קיינוי בשם שולך וכו'. והנה

רצד תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

והערביים אשר על יד כוש, הוא כוש שבמדינת תימן ערב. (אכן לפי תרגום רב יוסף הוא כוש שבארץ אפריקא שכתב וערבאי די על תחומי אפריקאי). וזה כונת יב"ע בתרגומו שלפעמים יניח כוש בלא תרגום ואז הכונה על כוש באפריקא שהוא ידוע, ישסתם כוש הוא הנזכר. ולפעמים מתרגם הודו והכונה על כוש ישסמוך ליעמען. (והנה נמצאים פה בירושלם אנשים שהם ממדינת פרס קמן(מדי)סמוך לים כספיא והבטיחו לי שירוואן שהוא על שפת ים כספיא המערבי נקרא מבני עמינו כוש. ואולי כך מקובל אצלם). וא"כ מוכח שגם בארץ המזרח תכונת מדינת כוש.

מצרים עיין לקמן מקומו.

אליחרוק. עד היום בחלק מצרים הצפוני סמוך לנהר נילוס נמצאת העיר "אלג'ריג'יא" ואולי הוא על שם "אלחרקא". ביחזקאל לי הי הוסיף כוב. ובשמות רבה פרשת בא נאמר שישראל הלכו מי שנה במדבר כוב. ושם פרשת כיד מדבר שור הוא מדבר כוב.

ורבסעה"ג מתרגם כוש "אלחבישה" היא המדינה שהיא לדרום מצרים ונקראת עד היום "אלחביש" והוא "אבעסיניא" כנודע (עיין לעיל כוש), ולפי מה שנודע לי לא נמצאים במדינה ההיא הרבה מבני עמינו (**). (ואין באן המקום להאריך ואם יגזור ה'

תלחנו עיר תפסח סיווך לעיר חרלה (תלביס צי ט"ו ט"ז) (שנמלחת עד היום למזרח שומרון בשלשה שעות (עיין תקומה), אכן עיר תפסח צעלמה לא זכיתי למלוא תכונתה) (*). וגם עד היום צעפת נהר שרת עיר תלפסאחוס (עיין תקומו) היא תפסח, והנה חולקים על כונת תפסח אס היא הסיוכה לעזה או שהיא על שפת הנהר שהוא רחוק הרבה שהוא צפוף העולם עולם הנושז והנודע, כי ללפון תפסח כזר ותחילים הרי טוירוס (הרי חשך) שהם צימיס ההס צפוף העולם (עיין לעיל אפריקי).

(* עד היום נמצאת הורבה הנקראת "חירבת תאפסאח" והיא לדרום מערב שבש.

** כונתו על היהודים שנממעו בין הכושים הנודעים בשם פאלאטת.

תבואות פוק ה' תולדות בני נח הארץ רצה

בחיים אאריך בו בחלק ד'), בשמות רבה פרשת י' וי'ג נזכר שמחלוקת היתה בין בני כוש ובין בני מצרים בענין הגבול עד שבא הצפרדע והארבה ועשו שלום ביניהם עכ"ל, ר"ל פי המכות היו דוקא בארץ מצרים וכזה ידעו גבול מצרים, ומוכח שמגבילים זה לזה. מצרים תרגם ימצר", ועד היום קוראים הישמעאלים מצרים יאלמצר". פוש מתרגם "תפת", עד היום בארץ נוביא" המפסיק בין "חאבש" ובין מצרים נמצא עמק גדול הנקרא "ואדי תופיות" ואולי כונתו על ארץ נוביא הנזכר. כנען מתרגם "כנעאן".

ובני כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא

ובני רעמה שבא ודדן.

תיב"ע ושום אפרכיותהום סיניראי והנדקי וסמדאי ולבאי וזינגאי ובנוי דמוריטי זמר גד ומזג. ובשינוים מעמים בתרגום רב יוסף סינידאי בדי' וכן דמרנד במקום זמר גד.
סיניראי. אולי כונתו על סיניר (זענאר) בארץ תימן (עיין לקמן הדורם) או כונתו על מדינת "סינאר" בגבול יעטהיאפיא" בארץ אפריקא.

הנדקי. תרגם חוילה. ולקמן נזכר גם חוילה מבני יקמן עם אופיר שתכונתה במדינת תימן, והיא נזכרת גם בבני ישמעאל וישכנו מחוילה עד שור (בראשית כ"ה י"ח). והנה נזכרת גם חוילה בתחום גהר פישון כמו שנאמר [שם ב' י"א] הוא הסובב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב, ומוכח שנמצאות ב' מדינות ששמותם חוילה. א' סמוך לים פרסי למזרח תימן (יעמען, ערב) וכן נמצא בדברי שטראבא הסופר שנקראים יושבי מזרח ארץ ערב קרוב לים פרסי "חוילאטאיי" (ר"ל על שם חוילה). ותכונת מדינה זאת סמוך לגבול הודו וזה כונת התרגום שתרגם חוילה הנדקי, ר"ל הודו והיא חוילה הנזכרת בעדן. וא' בדרום ערב. וכפי מה ששמעתי נקראת עד היום בל"ע "הולאן" והוא מבני יקמן שתכונתו במדינת ערב כאשר אכתוב במקומו.

רצו תבואות פיק ה' תולדות בני נח הארץ

סמדאי. לפ"ד הוא מה שבחלק "נוביא" נמצא עד היום חבל א' הנקרא "סנדי" (כמו סמדי) וגם שם עיר הנקראת כן ותכונתו סמוך לנהר נילוס. אכן נמצא עד היום במדינת "יעמען" על שפת ים סוף עיר סאבאמא. וכפי הנראה נקרא כן על שם סבתה שתכונתה במדינה ההיא.

לבאי. היא מדינת "ליביא" למערב מצרים (ירושלמי כלאים פ"ח [ה"ג] "לוב" הוא מצרים).

זינגאי. הוא מחוז "צינק" (זינג) "צאנגובאר" בארץ אפריקא. מורישי. (עיין לקמן ענמים).

זמרגד. 'וכן מתורגם מלכת שבא מלכות זמרגד). ונראה לי שתרגם כן על שם אבן טוב זמרגד שנמצא במדינת שבא, ועד היום נמצא במדינת מצרים הגבוה סמוך לחבש (אבעסיניא) הרבה אבני זמרגד. וכן נזכר אצל מלכת שבא ואבן יקרה שהביאה למלך והוא אבן זמרגד הנזכר.

מזג. הוא לפי דעתי מחוז "מוזאמביג" (מוצאמביק) במדינת אפריקא לדרום זינג הנ"ל. בבלי יומא הנ"ל [י' א'] סבתה ורעמה וסבתבא תני רב יוסף סקיסתן גוייתא וסקיסתן ברייתא בין חדא לחד מאה פרסי והקיפה אלפא פרסי עכ"ל, לא זכיתי לדעתם. אולי הכונה על מחוז עם סקיתי Scyten שתכונתם לצפון ים שחור וים כספאי.

רבסעה"ג סבא "סבא". חוילה "זוילה", לפי דעתי כונתו על מחוז זאפאליא שבמדינת מאנמאטאפא שמוציא זהב הרבה כמו שכתבתי לעיל בשם תרשיש עיין שם. סבתה "זוגאוה", לפי דעתי הוא צינג הנ"ל שהוא בחבל ארץ "זאפאלא" הנזכר, וכעת קוראים "זאגואה". רעמה "אלקאקו" ¹, עד היום למערבית צפונית מחוז "צינג" הנזכר המחוז הנקרא בל"ע "אל מיקוקו", ולפי דעתי עליה כיון.

(¹) צספר אלדד הדני ונלחתי בשמות המדינות סנגלו הסצטיס צעצר לנהר כוש שהזכיר חרץ לודים וקאקא אולי הכונה על מדינת צני רעמה ע"פ תרגום הגאון.

תבואות סרק ה' תולדות בני נח הארץ רצו

סכתא "אלדמס", לא ידעתיו. ובני רעמה שבא "אלסנד", עיין מה שכתבתי לעיל בשם סמדאי. ודרן "אלהנר", הודו הנקרא בל"ע "אלהינד".

ותהי ראשית ממלכתו בכל זאך ואכד
וכלנה בארץ שנער.

תריב"ע בכל רבתי והדם ונציבין וקטספון בארעא דפונטום. בכל רבתי. אספר בקיצור נמרץ מהות עיר המפורסמת הזאת לפי מה שנודע לי מספרי חכמי העמים. תכונת עיר הנזכרת היתה על שפת נהר פרת (המזרחי והמערבי), והנה עבר הנהר תוך העיר לדרום בנרד בערך י' פרסאות. הקיפה היה שנים עשר פרסאות (24 ישעות), גובה חומותיה בערך 300 רגל ועובי 87. ובתוך העיר בית האליל בל (ירמיהו נ"א מ"ד) אשר גבהו 600 רגל. ויש אומרים שהוא המגדל אשר בנו בני אדם (בראשית י"א ה'). גם היו בתוכה בניני גנות התלויים שתכונתם על גני בית הצר המלך שגובהם 300 רגל. והם מלאכת פלא והפלא עד שנחשבים בכלל ז' דברים מעשה יקירי הערך ומעשה פלא בעולם. ובאמצע העיר תכונת חצר המלך נבוכדנצר והוא כעיר מיוחדת הקיפו ב' פרסאות ונכנסים בו דרך טאה שערים דלתים ובריח. גם מעשה הפלא היו כה בניני הכריכות ושפתות (רעממע) נהר פרת שהם ימנעו מי פרת להשטיף העיר בהתגברו, וגם שלא יחסר להם מים אף בעת שישפילו ויתנמכו מי הנהר.

המלך כורש כבשה תחת ידו אכן לא החריבה ועודנה בגדולתה עד זמן ממשלת ארתחשסתא כי הוא החריבה ויהרס מבניניה. אלכסנדר מוקדון שם על לבו להציבה על מעלה הראשונה אשר הי' לה מימי קדם ויחל לבנות שפתות נהר פרת ויבנו בהן עשרת אלפים אישי, אכן לא נגמר הדבר כי מת אלכסנדר. בזמן חרבן הבית (ע"י טיטוס) עודנה על תילה אך לא במעלה הראשונה. ותרד פלאים מטה מטה. ובזמן קאנשטאנטיין

רצח תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

(בשנת 4072) כבר היתה בלי יושב ועדיין קצת חומותיה עומדות אשר בתוכן הניחו חיות לשחוק למלכי פרס.

וכעת היא תל עולם וחרבותיה גדולות מאוד והם מעון תנים שמה ושרקה מאין יושב (ירמיה נ"א ל"ז) ורכצו שם ציים וגוי ושכנו שם בנות יענה ושעירים ירקרו ישם וגוי ותנים בהיכלי עונג (ישעיה י"ג כ"א).

באמצע חרבות אלה נמצא כהר לבנה זכוכית (פֶּערנלאסמע בארגשטיינע), ברגלו היקפו 2280 רגל וגבהו 198 רגל. בראש הר זה נראה יסוד הכנין גבהו 37 רגל, ובצדו המערבית נמצא בנין חרב ארכו 500 רגל. ונראים בו ב' עליות, העליה התחתונה גבהה 60 רגל והעליונה יותר ממאה (גם התחתונה גבוהה כעליונה כ"א שכמעט ממונה בעפר הארץ עד חציה) ועל העליונה נראה יסוד לעליה השלישית ואומרים הם חרבות המגדל הנ"ל *).

הדס. היא הנקרא בזמן הרומיים "עדעססא" Edessa (הוא הדס) ונקראת ג"כ אורפא (עיינ לקמן אור) וכעזרא די ט' ארכוי הכונה מעיר ארך הנזכר.

נציבין. עד היום עיר זאת על תילה בארץ דיארבקיר לדרום עיר מארדין בערך י"ב שעות ושם נמצאים הרבה מבני עמינו ושם מראים קבר ר' יהודה בן בתירא, וכן כתב ר' שתחיה הסובני, ושם בהכ"נ של ריב"כ. (ססחים דף ג' ע"ב. סנהדרין דף ל"ב ע"ב).

קטספון. (ויקרא דבה פרש' ה'. גיטין ו' ע"א מארדשיר לאקטיספון). עד היום בארץ דיארבקיר הנ"ל העיר כיסיפסון **). פונטוס. תרגום ירושלמי בארעא דבבל הוא הנכון, כי פונטוס הוא מחוז ים השחור והוא בסוף הצפון כל מדינות הנזכרות ורחוק מערים הנזכרים. תורת הכהנים פ' בהר שהוציא עקילם לעבדיו בפנדוס עב"ל. וידוע שעקילם הגר המתרגם

* ר"ל מגדל דור הפלגה שהזכיר בעמוד הקודם.

** העיר הזאת המהוללה בימי קדם עמדה על חוף המזרח של נהר טיגריס

'הדקל) וממנה נשארו כהיום רק החרבות מעטות הנקראים אצל ילידי הארץ טאק קיסרי והשם קטספון ניתן לה מהאלף הפרסי פאקורוס.

תבואות פרק הי תולדות בני נח הארץ רצט

התורה בלשון יון נולד במדינת פונטוס ונקרא בלשון העמים אקוילא (Aquila), וכתבו שנולד בארץ פאנטוס וישב בעיר רומי וברח משם בעת שצוה המלך קלודיוס לגרש כל היהודים מרומי. והיה גם בזמן ר' אליעזר ר' יהושע כנזכר בירושלמי מגילה פ"א (ה"א) ובזמן האדריאן כנזכר בירושלמי חגיגה פ"ב (ה"א) אדריינוס שאל לעקילס הגר וכו'. ריש מדריש איכה רבתי דף נ"ח ע"ג תרגם אונקלוס צ"ל עקילס.

בבלי יומא (י"א) ארץ זה אוריכות (נ"א ארכיש ואין נראה לי) במסעות של ר' בנימין וז"ל רביא היא כלנה עכ"ל. ומוכח שבזמנו על תילה והיא לפי דעתי אוריכות הנ"ל ביזמא. אכד זו בשכר (עיין מה שכתבתי לעיל בשם בשכר. וידוע תדע שישם ארץ בלעד וארץ ערב הוא שם הכולל כל חבל הארץ עד נהר פרת). כלנה זו גופר (נ"א גופה נינפי). לפ"ד צ"ל גיפה והוא שקוראין אלגזכר על שפת פרת (זר' בנימין בעל המסעות קוראה איליזכר היא פומבדיתא) ונינפי ג"ל שהוא בדרך דרוש ידוריש כלנה כמו בלה נאה כמו שאמרינן במסכת ר"ה דף כ"ז ע"א ארשב"ל כשהלכתי לתחום קן נשריית (עיר בארץ בבל) היו קוראים לבלה נינפי עכ"ל. והכונה נימפסע כמו שידוע בספרי הבלי היונים (ביחזקאל כ"ז כ"ג כנה במקם כלנה חסר ל').

רבסעה"ג הגיח בבל ואכד וכלנה בלא ביאור כ"א ארץ מתרגם "ואלברס", ולא נודע לי.

ויבן את נינוה ואת רחבת עיר ואת בלח ואת רסן. תריב"ע ית נינוה וית פלטיאת קרתה וית פריזת (תרגום ירושלמי חרית) וית תלסר (תלאסר) וכן הוא ב"ר פ' ל"ז. נינוה. חרבותיה הם על שפת חרקל המזרחי מול עיר מוצ'ל (מאסול. עיין תרסה"ג בסמוך) ועיר מוצ'ל נקראת מבני עמינו אשור. עיר נינוה היתה בימי קדם עיר גדולה מאד במדרגת וכמעלת עיר בבל רבתי. סמוך לחרבות נינוה על גבעה אחת בנין גדול ונקרא בל"ע נאבי יונים (נביא יונה) וגויי הארץ אומרים כי שם קבורת יונה הנביא. אכן טעות הוא כידם כי קבורתו בגליל כמו

ש תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

שכתבתי במקומו (עיין גת חסר). יושלמי ברכות פ"ה בנינוה צריכין למעבר.

פּלטיא קרתא וגו'. כאן סר מהפשט והלך בדרך דרושי, כלח כמו קלח (קלחי אילן) וזה שחרגם פריות חרית (כמו חריות של דקל). וכן רחובות עיר מתרגם מלשון סרטיא ופלטיא גדולה ר"ל רחוב העיר. תלשר עיין לקמן בערי מלך אישור (ישע"י ל"ז י"ב). בבלי יומא"י א' [גינה כמשמעו, רחובות עיר זו פרת דמישן, כלח זו פרת דבורסיף, רסן זה אקטיספון עכ"ל. חלק הדרומי של מעזאפאטאטיע (עיין מקומו) במחוז שמחובר פרת וחדקל לצפון עיר בצרא (באסארא, באלסארא) נקרא בימי קדם מעסא (Mesa), והכונה מישון. וזה פרת דמישן, ור"ל עיר על שפת פרת במחוז מישון. וכן פרת דבורסיף ור"ל עיר על שפת הנהר אצל בורסיף. והוא סמוך לעיר בבל הישנה אשר בלל ה' שם ששתם. במדרש רבה שם וז"ל לא תאמר בורסיף אלא בול סיף. (סנהדרין דק"ט ע"א בבל ובורסיף סימן רע לתורה: עיין וש"י). ובסעה"ג מתרגם אישור "אלטוצל", עיין לעיל גינה. רחובת עיר ירחבה אלקריה, והיא עיר רחבת (Rahabet) שתכונתה על שפת פרת בין "אנא" ובין "צוקוויאום". ואת כלח "ואלאבלה", לא ידעתיו. ואת רסן "אלמראין". עד היום בארץ דיארבקיר העיר "אמאדיא" והיא עיר גדולה ושם מושב מלך דיארבקיר* אונמצאים שם הרבה מבני עמינו. בבלי יומא [שם] אישור זו סילוק. לפי דעתי הוא סעליקיא Seleucia במדינת מעזאפאטאטיא במחוז בגרד.

ומצאתי בספריהם הראשונים כלח היא "חאלואן" עיר בין "איראק ערבי" ובין פרס עכ"ל, וכעת לא נודעה.

ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתוחים ואת פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתרים.

אונקלוס תרגם כפתרים קפטקאי. הוא "דמיאט" (עיין לקמן

* גם המחוז הזה הוא אחד ממהות מסלחטנו יר"ה.

תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ שא

בלשון רסה"ג). תוספתא מקאות פ"ו מעשה כדמיו נ"ל צ"ל כדימט*.)
 יב"ע ומצרים אוליד ית גיוטאי מריוטאי ליווקאי פנטסכינאי
 נסיוטאי פנטסולוטי וגו' קפטקאי. ותרגום ירושלמי ומצרים אוליד
 ית מריוטאי פנטסוליסאי לוסטאי פלוסאי פנטסכנאי.

גיוטאי. נראה לי שהוא ריבטיג וממנו יצא השם עגיפטי,
 ואומה ומשפחה אחת מיושבי מצרים אשר מתפשטים כמעט בכל
 הארץ ונמצאים גם בארץ הזאת הם יציגאני" (ציגינער) נקראים
 בלשון עם ארץ המזרח בשם "עגיפטי" (כמסכת ישכת ריש
 פרק כל כתבי היתה כתובה גיפטיית. במסכת מגילה דף י"ח ע"א
 גפתיית לנפתים). ולפי התרגום הנזכר הם הלודים, (עיין לקמן
 בפירוש רבינו סעה"ג מה שכתבתי מאומה זאת).

מריוטאי. בספרי פ' האזינו טונים ברברי מורטניא
 שהולכים ערומים בשוק. וכן במסכת יבמות דף ס"ג ע"ב. היא
 מרינת "מוריתאניא". לפי דברי היוסיפון מדינת פוט יששם נהר פוט.
 ליווקאי. לא נודע לי.

פנטסכינאי. הוא המחוז בין עזה ובין פילוס (רעמסס)
 הנקרא בימי קדם "קאזיאשי קאדזאי".

נסיוטאי. אולי צ"ל וסיוטאי ועד היום קוראים חלק
 מצרים האמצעי וסמאני". כי נחלק לג' חלקים מצרים הגבוה
 נקרא יאלצ'עדי" (עיין לקמן בלשון הגאון). האמצעי "אלוסטאני"
 התחתון שהוא על שפת הים "אלבאחרי". וכן לוסטאי בתרגום
 ירושלמי נראה לי שכונתו על נסיוטאי הנזכר.

פנטספולוטי. לפי דעתי הוא מורכב משם פול ולוד (לוט).
 פלוסאי. הוא רעמסס (עיין במקומו) וכן תרגם יב"ע
 (שמות י"ב ל"ז) מרעמסס סכותה מן פלוסין.

ורסה"ג מפרש לודים "אלתניסיין"¹, היא צוען מצרים כמו

* בתוספתא הגדפס עפ"י כתי וויען וערפודט הנרפא ב"דמון" ומשם נראה

שהמקום הזה הוא בא"י ולפי"ז הנהת המהבר מיטעת.

1) וידוע מדע שנמלח עוד מדינה לודים (הנזכרת ישעיה ס"ו י"ע

הכש ש פול ולוד) לפי דעתי הכונה בלחץ הלכון והיא מדינת לודיא שהיא

שב תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

שתרגם ג"כ האונקלוס פ' שלח לך ובמדבר י"ג כ"ב) צוען מצרים תנים דמצרים (1). עגמים יואלאסבנדראניין, הוא אלכסנדר של מצרים, עיין בסמך במקומו. להבים יאלבהנאסיין. נפתוחים "אלפרמיין", עד היום * נמצא עיר באנהא במשיכת הנילוס המזרחי 18 פרסאות לצפון קאירא, וכן הכפר פרמין 5 פרסאות למערב נילוס 18 פרסאות לדרום פיתום (פיאום). סתרים "אלבימיין", אולי הוא כמו פיומיין (עיין פתום). כסלחים "אלצעירדיין", כבר כתבתי חלק מצרים הגבוה (הדרומי) נקרא עד היום "אלצעירד". כפתורים "אלדמיאטיין", והוא דמיאט סמך לים הגדול על יד נילוס המזרחי, עיר קטנה ויושביה מבני עמינו מעטים. ומדי דברי מארץ מצרים אזכר עוד שמות ערי הארץ הזאת הגזברים במקומות אחרים.

גיחון ובראשית כ"י י"א). פירש רש"י פישון זה נילוס. וגיחון לא פירש. ולפי הנשמע טובח שגיחון הוא הנילוס. לפי מה שישמעתי שיושבי הכיש (אבעסיניא) קוראים לנילוס גיחון; ופישון" הוא נהר גוזן (גאנגיס) בארץ הודו וכ"כ יוסיפון קדמוניות ח"א פ"א שגיחון הוא הנילוס ופישון הוא הגאנגיס, אכן נמצא

לדרום מדינת מיקיא (עיין לעיל עמוד רס"ו) ועיר הגדולה היחה זאחדעס ושם היי מושב המלך העשיר המפורסם קרעזוס הידוע, וכן פול אולי היא מדינת סאמפיליא סמוך למחוז קיליקיא ושם פיר תרשיש הנ"ל, או מדינת פאלאגאניא סמוך למדינת פאלגוס.

(1) הנה לפי דעתי שם ליגאני שזכרתי לעיל צעס גיוועאי ילא חסס לוען (ע' נחלף צגעין, לוען לוגן), וכחצתי לעיל סגיוועאי הם הליגאני (הלועניס). והוא פירוש וציחור הלודים, ורצינו הגאין מתרגם לודים אלתיסיין והוא לוען בנוו שכתצתי כצר. וי"ע מתרגם לודים גיוועאי שהם הליגאני שילחו מלוען. ומובח ששניהם לדבר אחד כתבונו שהלודים הם הליגאני. ומי שמכיר אומה הנכבדת והיקרה הזאת יודע ומצין דברי חכז"ל ממנהגה (שאוכלין צער אדם) ירושלמי תרונות פ"ח.

* הבאור הזה הוא מהחזקות שבסוף ספר פרי תבואה.

תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ שג

עוד עד היום נהר גאחון בארץ פרס הצפוני ומושך צפונה ונופל
 בים אוראל. אולי הוא גיחון הנזכר.
 און (כהן און בראשית מ"א מ"ה יחזקאל ל' י"ז און). ז"ל
 ססיקתא רבתי פרשת י"ז מצרים ה' ערים מדברות שפת כנען
 ואלו הן: עיר ההרם עיר השמש נוון אלכסנדרי נוף מנפוח
 תחפנס חופיינס ועיר החרם סרק אני ועיר שמש אילו פילום עכ"ל.
 נראה לי להגיה ולפרש לשון זה כי יש בו בלכול ועירוב.
 וכך צ"ל עיר החרם עיר השמש נא נוף תחפנס (אלה הן ה'
 ערים) ואח"כ מבארם עיר ההרם היא "סרקאני" (ולא זכיתי לדעת
 תכונת עיר זאת כי עיר סיראקוס היא באי "סיציליא" ואין לה
 שייכות לארץ מצרים). עיר השמש היא העליפולים (בלשון יונית
 "העליאס" שמש, פאליס" עיר) והיא בית שמש (ירמיה מ"ג י"ג).
 נא היא אלכסנדריא. וכן (ירמיה מ"ז כ"ה) אל אמון מנא תיב"ע
 אלכסנדריא. וכן (נחום ג' ח') התיטבי מנא אמון תיב"ע
 אלכסנדריא. (בראשית מ"א מ"ה) כהן און מתרגם רבסעה"ג
 יאמאם אלאסכנדריה" (ומוכח און היא נא*). נוף היא מנפוס.
 (מנפוח הוא מ"ס). הוא הנקרא בל"י "מעמפיים" וכן תרגם יב"ע
 (ירמיה מ"ד א') נוף מפס ר"ל מימפיים הנזכר (ישעיה י"ט י"ג שרי
 נוף בתיב"ע אינש מכים טעות המדפיים וצ"ל מפיים). תחפנס היא
 דופייניס** (חופיינס מ"ס) היא הנקראת דאפניי. (יב"ע כהן און
 רבא דטניס ר"ל צוען).

תכונת דאפניי היתה בחלק הדילטא (עיין בסמוך) הוא
 חלק מצרים הצפוני במחוז הים. "מימפיים" תכונתה סמוך לעיר
 "קאירא" (עיין צוען ע"פ פירוש הגאון). תכונת העליפולים
 היתה בשפת המזרח של הנילוס המזרחי. כי הנילוס יפרד לב'
 ראשים המזרחי והמערבי, עיין רעמסס.

* לפי החקירות החדשות היא און היא העליאופולים והיא היתה רחוקה 10

פרסאות לצפון מורח קאירא.

** בהפסקתא תוצאות הרה"ח כמוהר"ר מאיר איש שלום (ויען תר"ט) הונהו

מרבית ההגהות האלו יעו"ש.

שד תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

גשן (כראשית מ"ה י') מתרגם הגאון "אלסדיר". עד היום בחלק מצרים הגבוהה על שפת הנילוס המזרחי עיר "דיר" וממולה בצד המערבי עיר "גאשן" ר"ל גושן. ובלתי ספק על זה כיון הגאון, אכן תכונה זאת רחוקה מצוען ושאר העירות הנזכרים פה. ולפי משמעות הפסוקים ארץ גשן סמוך לעיר מושב יוסף ופרעה שהוא צוען. ועד היום נמצא כפר "גישן" לצפונית מזרחית מצרים הישנה (אלקאירא) בערך י"ב שעות.

פיתום (שמות א' י"א), הגאון מתרגם "אלפיום". ועד היום לדרום עיר "קאירא" (נוטה מעט מערבה) כמהלך יום א' עיר "פיום" (והיא עיר מולדת הגאון לכן נקרא רבינו סעדיה הגאון "אלפיומי"). ובדברי סופרי היונים הקדמונים (העראדאטוס) נקרא "פאמאוס" סמוך לעיר פי בסת (עיין מקומו). ולפי דבריהם תכונתה לצפון פיום יותר ממהלך יום א' (יב"ע תרגם ית מאנים וצ"ע).

רעמסס (שם). בלשון קופטי Rem Schoss איש רועה. רעם בלשונם איש שאם רועה, על שם שישבו שם בני יעקב שהם אנשים רועים רועי צאן. הגאון מתרגם "עין אלשמס" (ר"ל עין אלשמס) והוא עיר השמש או בית שמש (עיין לעיל העליפולים). ויב"ע תרגם ית פלוסין, ותכונתה בחלק המזרחי ארץ מצרים סמוך למדבר.

צוען (במדבר י"ג כ"ב). ת"א תנס וכן יב"ע מאנים וכן (ישעיה י"ט י"ג) שרי צוען תיב"ע רברבי מאנים. והגאון מתרגם "פסמאט מצר" (**), ועד היום למערב "קאירא" (היא נקראת בלשון ערבי "מצר" ר"ל מצרים — כגט כותבין אלקאהרה דסמיכה לפסמאט מצרים—ופירוש השם "קאירא" אכתוב לקמן בחלק ב' בשנת 4400 במעשה מלך עומר בן קטף אשר בנה עיר הנזכרת) בערך שעה א' על שפת הניל עיר גדולה הנקראת אלפאסמאט

(* לפי החקירות החדשות עמדה בהמקום הנקרא "תל מאחומא" במצרים התחתונה אצל מסה"ב שבין איסמאילא לצ'נצ'נ.

(*) בנוסחאות אחרות של תרגום רסעה"ג "צוען מנבר מצר", ובס' חסר מלת "צוען".

תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ שה

מצר, ומקובל ליושבי ארץ מצרים שהיא צוען. ומבני עמינו יושבי עיר קאירא הולכים בחדש אלול שם להתפלל במקומות הידועים להם שהם מזמן יעקב אבינו ומראים שם בנין אוצרות יוסף וכו', ומקובל אצלם ששם מושב יוסף הצדיק. כעת לא יושבים בה מבני עמינו. וזמן לא כביר שנתכטל שם הישוב (אני ראיתי גט הנכתב והניתן בעיר פאסטאט וכתוב בו בפסטאט מצרים דקרו לה מצרים הישנה דעל נהר נילוס וכו" *).

סִנְנָה (יחזקאל ל' ז'). היא עיר הדרומית בכל ארץ מצרים ונקראת "סיענע", וכעת עיר "סינא" על שפת הנילוס בסוף גבול ארץ מצרים בתחילת מדינת נוביא. ותכונתה לצפון מזרחית עיר "סיענע" בימי קדם (**).

פי בסת (שם שם י"ז). בספרי העמים נקראת "בובאסמוס", ותכונתה היתה בחלקי נחל נילוס במקום שיחלק לבי ראשים. והוא בערך במרחק 20 שעות משפת הים (**). לצפון יקאירא" בערך כהלך יום א' נחלק הגיל לבי ראשים. המזרחי נופל בים סמוך לעיר "דומיאט" (כפתור, קפודקאי), והמערבי נופל בים סמוך לעיר "ראשיד" (ראזעטטא) ותמונתו שם כתמונת אות היונית Δ "דלתא" (הנהפך), ולכן נקרא מחוז ההוא "דלתא" על שם האות הנזכר (1).

סין (שם ט"ז). הוא הנקרא בימי קדם פיליסיאום (עיין רעמסס). פתרום (שם כ"ט י"ד). מצאתי בספריהם כחלק מצרים הגבוה עיר "פאטהורים" ועל שמה נקרא חבל הארץ ההוא "פאטהיריטים". ותכונת עיר "פאטהורים" סמוך לעיר "טהעבי" חרכות

(* ההקירות ההדשות מאחדות אותה עם הודבות צ'אן הסמוכות לנהר מִנְצֵאלֵה.

ד"ש מההוקרים שאומרים שצוען ורעמסס אחת היא.

(**) ההקירות דהדשות קובעות אותה בהמקום הנקרא "אסואן".

(**) כעת נקראת יתל באסטא" סמוך לצאנציג במצרים התחתונה.

(1) וזיוסיפון קדמוניות י"ג ו' נזכר שצית סוכיו (הנז' סוף מסי מנחות) היא צעיר ליחנטיפאלים הנקרא כלשון המון עם "בוצאקיעי" עכ"ל, (עיין בסמוך "צית סוכיו"). ובמלחמות היהודים ז' ל"ז נזכר שהיתה 180 שטחי 9 שעות) וועיר מיימסיס, וכחצ שעה על חילו ש"ג שנים.

שׁו תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

טהעבי שהם גדולים ופלאים בערך חרבות "בעל ביק". ולפי דבריהם עיר "טהעבי" הנזכרת היא נא אמון לפי שנמצא שם בית אליל אמון. בית חוניו. מנחות דף ק"ט ע"ב הלך לאלכסנדריא של מצרים ובנה שם מזבח זכו'. ראיתי בספריהם שלא היה המזבח בעיר אלכסנדריא ממש כ"א סמוך לה בעיר הנקראת בל"י "ליאנטיפוליס" וכעת לא נודע.

נשלם ביאור ערי ארץ מצרים.
פרץ ה' את אויבי לפני כפרץ מים.

ואת החוי ואת הערקי ואת הסיני .

ת"א ויב"ע הסיני אנתוסאי. היא העיר הנקראת "אורתוסא" לצפון ערקי בערך 6 שעות. ערקי זכרתי כבר בערי הר הלבנון. (והוא*) עד היום כפר הנקרא בל"ע ערקא לצפון טראבלוס (נוטה מעט מזרחה) בערך ג' שעות]. תרגום ירושלמי וית טריפולאי**.) הוא "טראבלוס" אשר זכרתי לעיל. כפרוסאי הוא אי כפרוס (ציסערן). במדרש רבה (I) : ערקי "ארקס דליבנון", וכאמת ערקי כמעט תכונתה בקצה הלבנון הצפוני. סיני ארתוסאי. וגרסא זאת יותר מדוקדקת מאנתוסאי הנזכרת, כי עד היום קוראין "ארתוסא" ברי ולא בני.

רסה"ג הסיני "ואלטרבלסיין", ר"ל יושבי עיר "טרבלוס".
ע"ן מקומו.

ואת הארודי ואת הצמרי ואת החמתי.

תיב"ע לוטסאי חמצאי אנטוכאי.

לוטסאי היא "לאאטיסעא" שנקרא ג"כ "דוזוי אלדעטשע".
היא צדה, ע"ן מקומו.

(* מההוספות שבסוף ספר פרי תבואה.)

** הוא תרגום של "החוי", וכפרוסאי תרגום של "הסיני", ואת הערקי גם הוא איננו מתרגם. (I) גם צמקת צכורות 79 כ"ז ע"ב כולל : העיז ריב"ס מערקת לצנה, הכונה מעיר ערקת צהר הלבנון, (ונזכרת צמניכות וצמיבור חמורת ערקת הלבנה [של] הלבנון, ערקת לצנה) (פרי הצואה "חמור ערקי 79 כ"ג ע"א).

תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ שו

חמצאי היא "חאמס" (חמס, חמץ) עיין לעיל במקומו .
 אנטוכאי (ב"ר פרשה ס"ג מעכו עד אנטוכיא). נקרא
 בל"ע "אנטאקיא" סמוך לשפת הים בערך 4 שעות על נהר
 "אלעזי" כמו שכתבתי בנהרי הר הלכנון. וכעת היא עיר בינוני
 והיתה בימי קדם עיר גדולה עד מאוד. ומבני עמינו נמצאים בה
 בערך ארבעים בתים, וכבר כתבתי לעיל בפרק א' בשם לפני
 שהיתה עיר ע"א" גדולה אנטוכיא בארץ אנאטאל במחוז "פריגיא"
 ע"ש. בתרגום ירושלמי וית אנטוכיא מן בבל. לא ידעתי פירושו.
 ברבה הנ"ל הצמרי חמץ. כבר כתבתי. החמתי פיפני היא
 העיר הנקרא בזמן היונים עפיפאניא. וכן נזכרת במסכת פסחים
 דף ט"ב ע"א דרש רב מתנה בפפוניא. והיא עיר המה יזכרתי
 כבר לעיל בפרק א' בשם לבוא חמת .

ירושלמי מגילה הנ"ל פ"א הי"א ארודי רודוס (Rodus). אל תאמר
 שכונתו על האי רודוס בים יזן (והיא נזכרת במקום אחר
 בירושלמי ע"ז פ"ג צלמא דרודוס וכן ירושלמי יבמות פ"ח ה"ב,
 וכן במדרש שמואל פרישה י"ט. והוא הגולם (קאלאם) של רודוס
 שעמד על שפת אי הנזכר זהספנים עברו בין רגליו ומעשה זה א'
 מיזבעה דברים מעשה יקירי ערך ומעשה הפלא שבעולם) רק כונתו
 על האי הקטן הנקרא עד היום "רואדוס" והוא מזל
 עיר "ארודוס" (עיין לעיל אנתוסאי) לצפון המקום שנופל גחל
 "אלית" (אליטהערום) בים הגדול.

רסעה"ג הארודי "ואלארודיין". הצמרי "ואלחמציין". החמתי
 "ואלחמאתיין". כבר פירשתיים.

ויהי גבול הכנעני מצידן באכה גדרה וגו' עד לשע.

תיב"ע מצידון מן בותניים. לא ידעתי פירושו עד שזכרתי
 למצוא בתרגום רב זסף דבה"י א' א' י"ג וכנען ילד את צידון
 בכורו זאת חת. ח"ל וכנען אוליד ית בותניאם הוא דכנא ית
 צידון הוא בוכריה דכנען וית חת עב"ל. הגה מוכח שעיר צידון
 נקראת גם בותנים על שם בונה. לשע מתרגם קלרהי צ"ל קלרהי

שח תבואות פרק ה' תולדות בני נח הארץ

כמו שכתבתי בשמות ערי חלק ראובן, וכן הוא בירושלמי מגילה [פ"א הי"א]. וסעה"ג גררה "אלי כלוץ". עיין מה שכתבתי בשם גרר*.)
בני שם עילם ואשור וגו'.

רבסה"ג עילם "פוזסתאן". לפי דעתי פוזסתאן (קורדי) שהוא על יד גבול פרס ומדי, ובטחון קורד עיר האמאדאן שהיא עיר שושן כמו שכתבתי. וכמו שנאמר (דניאל ח' ב') ואני בישושן הבירה אשר בעילם המדינה**.) אשור "אלמוצל", כבר זכרתיו. ארם "ארמין" (ארמעניא). עוץ "אלגומה", עיין בשן (במדרש איכה רכתי דף פ' ע"ב עוץ זו פרס). חול "ואלהולה", כבר כתבתי לעיל שהוא חאלאזיריא בין לבנון ובין מול הלבנון. גתר "אלגראמקה" לא ידעתי. יקטן "קחטאן", בספרי הישמעאלים נזכרות משפחות ישמעאל ומהם יעד תמוד גירהם מידיאן עמליק קחטאן***.) עב"ל. ומוכח שכונת הנאון על משפחה הנזכרת. חצרמות. עד היום במדינת "יעמען" (תימן) על שפת ים הגדול (ים פרסי) למזרח עיר "ארן" בערך מהלך בי ימים עיר א צ ר מ ו ת היא חצר מות .

הדורם. היא עיר "זונארי" שם מושב מלך ארץ "יעמען"****.)
 אוזל. היא עיר "זאנאן", ובמדינת יעמען נמצאים הרבה מבני עמינו (ויש מהם חכמים גדולים ובפרט בחכמת הקבלה). הם מכונים בשם מזרחיים. (ואני דברתי עם איש מעיר הדורס הנזכרת) ויש אומרים שבמדינה ההיא נמצאים בני רכב (פסקתא רכתי פ' ל"א מארץ סינים) אלול בני יונדב בן רכב עב"ל, ובכ"ר פ' נ"ב סינים ארץ הנגב. וידוע שארץ "יעמען" (תימן) הוא ארץ הנגב.)

* כבר העירונו למעלה עמוד ק"ל כי השם גרר נשאר עד היום להרבת אום גירא הרחוקה 6 פרסאות אנגליות לדרום עזה.
 ** העיר האמאדאן הנקראת כפי אחינו יושבי פרס בשם "שושן" היא כפי עצמה לא במהו כורדיסתאן ועיין בטלה השערות בדברי הנאון כי כורדיסתאן היא כורדיסתאן, ובאמת השם עילם הונח למדינת פרס שהיתה בידי היונים, והעיר שושן שבכה"ק איננה העיר האמאדאן כמו שהשבו לפנינו בעת נגלה שמה העתיק בהיבות סיסא אצל הנדר שאמר.

*** הם שבטי הערבים שכבר נאבדו מן הארץ. אך השם מדין לא נודע אצלם.

**** ארץ תימן היא בעת תחת ממשלתנו הרוסמה ירה.